

УДК 378.016:[331.548:004]

Н. О. Пономарьова

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ШКОЛЯРІВ НА ІТ-СПЕЦІАЛЬНОСТІ

© Пономарьова Н. О., 2018
<http://orcid.org/0000-0002-0172-8007>
<http://doi.org/10.5281/zenodo.1226841>

В статті розкрито методологічні підходи до підготовки майбутнього вчителя інформатики до професійної орієнтації школярів на ІТ-спеціальності. у вищих педагогічних навчальних закладах. В якості основоположних виокремлено та поєднано особистісно-зорієнтований, компетентнісний, аксіологічний, акмеологічний, діяльнісний, системний та синергетичний підходи. Наведено особливості реалізації зазначених підходів у підготовці майбутнього вчителя інформатики до професійної роботи зі школярами на ІТ-спеціальності. Представлені методологічні підходи уможливають всебічне і системне вивчення основних компонентів процесу підготовки майбутніх вчителів інформатики до професійної орієнтації школярів на ІТ-спеціальності в закладах вищої педагогічної освіти.

Ключові слова: підготовка вчителя інформатики; методологія; особистісно-зорієнтований підхід, компетентнісний підхід, аксіологічний підхід, акмеологічний підхід, діяльнісний підхід, системний підхід, синергетичний підхід.

Пономарёва Н. А. Методологические основы подготовки будущего учителя информатики к профессиональной ориентации школьников на ИТ-специальности

В статье раскрыты методологические подходы к подготовке будущего учителя информатики к профессиональной ориентации школьников на ИТ-специальности. в высших педагогических учебных заведениях. В качестве основных выделены и объединены личностно-ориентированный, компетентностный, аксиологический, акмеологический, деятельностный, системный и синергетический подходы. Приведены особенности реализации указанных подходов в подготовке будущего учителя информатики к профориентационной работы со школьниками на ИТ-специальности. Представленные методологические подходы позволяют всестороннее и системно изучить основные компоненты процесса подготовки будущих учителей информатики к профессиональной ориентации школьников на ИТ-специальности в учреждениях высшего педагогического образования.

Ключевые слова: подготовка учителя информатики; методология; личностно-ориентированный подход, компетентностный подход,

аксиологический подход, акмеологический подход, деятельностный подход, системный подход, синергетический подход.

Ponomarova N.O. The methodological foundations of the preparation of the future teacher of informatics to career guidance of pupils on IT-specialties

Methodological approaches of preparation of future teacher of informatics for professional orientation of pupils on IT specialty are revealed in this article. The basic approach in the training of future teachers of informatics for career guidance of pupils on the IT-specialty is determined by the competence approach. It is involve not just ensuring assimilation of knowledge and skills by future teachers of informatics about the career guidance of pupils on the IT-specialty, and the complex acquisition of them by a combination of competencies, necessary for carrying out such activity in conditions of qualitative updating of content, forms and methods of preparation of students from higher education schools. It is necessary in the course of preparing the future teacher of informatics for career guidance work with pupils on the IT specialty to focus on the student's personality as a goal, subject, outcome and the main criterion for the effectiveness and effectiveness of such training. Consequently, the basic approaches include a person-oriented approach. One of the most important in the context of our research is the axiological approach, since it is he who plays a special role in preparing of future teacher of informatics for career guidance work with pupils in the IT specialty because of the need for them to learn the high social and personal significance of the problem of successful professional self-determination of school graduates in the field of IT-specialties. The emphasis on the acmeological approach in preparing future teachers for the career guidance work with pupils on the IT specialty provides management of the individual and professional development of the future teacher, orientates the students to constant self-improvement and correction of professional activity, will encourage their ability to self-realization, self-regulation and self-organization. The system approach to the analysis of the essence of vocational training of future teachers of informatics determines the unity of all components of this process. The complex use of the considered methodological approaches in their interconnection and interaction is the basis for realization of the synergetic approach in the training of future teachers of informatics to the career guidance work with pupils on the IT specialty. The revealed methodological approaches allow a comprehensive and systematic study of the main components of the process of preparing future teachers of informatics for the career guidance of pupils in the IT specialty in institutions of higher pedagogical education.

Key words: *methodology; person-oriented approach, competence approach, axiological approach, acmeological approach, activity approach, system approach, synergetic approach.*

Постановка проблеми. У психолого-педагогічних дослідженнях [1; 2] зазначається, що ефективність підготовки вчителя до професійної педагогічної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах можна забезпечити лише

на основі урахування при побудові навчально-виховного процесу методологічних підходів, як розкривають конкретно-науковий рівень методології у означеному напрямі педагогічних розвідок. Методологія складає філософську, теоретичну основу дослідження, та виконує функції визначення способів здобуття наукових знань; спрямування процесу досягнення науково-дослідницької мети; забезпечення отримання найбільш повної інформації про об'єкт, процес чи явище, що вивчається; введення нової інформації до фонду теорії науки; уточнення, збагачення, систематизації наукових термінів і понять; створення системи наукової інформації і логіко-аналітичних інструментів наукового пізнання [2]. Розробка та застосування методологічних підходів сприяють визначенню стратегії розв'язання педагогічних проблем, є їх принциповою методологічною орієнтацією, кутом пошуку, з якого розглядається об'єкт вивчення.

Аналіз актуальних досліджень. Розкриттю методологічних засад підготовки фахівців у вищій школі присвячені праці А. Алексюка, В. Андрущенко, С. Архангельського, М. Буланової-Топоркової, Б. Вульфсон, В. Галузинського, В. Гриньової, Е. Гришина, А. Гуржія, М. Євтуха, С. Зінов'єва, С. Золотухіної, І. Кобиляцького, Б. Коротяєва, В. Лозової, І. Прокопенка, С. Самигіна, З. Слєпкань, С. Смірнова, М. Соколової, Р. Піонової та інших.

У наукових працях Н. Апатової, Н. Балик, В. Бикова, Л. Білоусової, І. Булах, А. Верлани, Ю. Горошка, А. Гуржія, О. Гончарової, В. Дем'яненка, М. Жалдака, І. Іваськіва, В. Извозчикова, В. Клочко, В. Лапінського, М. Лапчика, Н. Морзе, В. Осадчого, К. Осадчої, Ю. Рамського, В. Руденко, С. Семерікова, Є. Смірнкової-Трибульської, О. Спіріна, Ю. Триуса, М. Шкіля та інших розкрито різні теоретичні і методичні аспекти проблеми підготовки майбутніх вчителів інформатики до професійної діяльності, однак питання методології підготовки майбутніх вчителів інформатики до здійснення професійної орієнтації школярів залишилися поза увагою дослідників.

Мета статті – розкрити методологічні засади підготовки майбутнього вчителя інформатики до професійної орієнтації школярів на ІТ-спеціальності.

Виклад основного матеріалу. У сучасній педагогіці до переліку підходів, які, на думку вчених, можуть бути покладені до основи підготовки майбутніх учителів, можна віднести аксіологічний, акмеологічний, антропологічний, гносеологічний, діалогічний, діяльнісний, етнопедагогічний,

інформаційний, компетентнісний, культурологічний, особистісно-орієнтований, праксеологічний, синергетичний, системний, соціетарний та інші [1]. Науковці, досліджуючи підготовку студентів-майбутніх вчителів до професійної педагогічної діяльності у різних аспектах, наголошують, що її результативність забезпечує інтегроване сполучення певних, взаємодоповнюючих і збагачуючих один одного підходів, які виявляються найбільш вагомими та суттєвими стосовно конкретної проблематики.

У ракурсі нашого дослідження, присвяченого проблемам підготовки майбутніх вчителів інформатики до професійної орієнтації школярів на ІТ-спеціальності, виділення основоположних підходів до такої підготовки має відбивати особливості зазначеного виду професійної діяльності вчителя і специфіку формування готовності до нього у студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Перш за все, основоположним підходом до підготовки майбутніх вчителів інформатики до профорієнтаційної роботи на ІТ-спеціальності у загальноосвітніх навчальних закладах визначаємо компетентнісний підхід, який передбачає не просте забезпечення засвоєння майбутніми вчителями інформатики знань та умінь щодо професійної орієнтації школярів на ІТ-спеціальності, а комплексне оволодіння ними сукупністю компетентностей, необхідних для здійснення такої діяльності за умов якісного оновлення змісту, форм та методів підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах.

Компетентнісний підхід наразі є новим концептуальним орієнтиром як в загальній, так і в професійній освіті, визнаним міжнародною педагогічною спільнотою.

Зауважимо, що Державним стандартом підготовки бакалаврів з галузі знань «01 Освіта» за спеціальністю «014 Середня освіта» предметною спеціалізацією «014.09 Середня освіта (Інформатика)» в системі вищої освіти України визначено інтегральну, загальні та предметні (спеціальні фахові) компетентності вчителя інформатики. Серед предметних компетентностей виокремлено здатність здійснювати педагогічний супровід процесів соціалізації та професійного самовизначення школярів [3].

Важливо, що компетентнісний підхід передбачає усвідомлення студентами своїх спонукань до діяльності, прагнень і ціннісних орієнтацій, мотивів, уявлень про свої соціально-професійні ролі; аналіз та оцінку своїх

особистісних якостей, знань, умінь та навичок; регулювання на цій основі свого саморозвитку і власної діяльності [4]. Відповідно до цього, компетентнісний підхід створює умови для самоорганізації студентом себе і своєї навчальної діяльності, виявлення і розвитку його творчих можливостей, формування навчальної позиції у підготовці до здійснення професійної педагогічної діяльності в цілому і, профорієнтаційної роботи зі школярами на ІТ-спеціальності, зокрема. Таким чином, впровадження компетентнісного підходу дає змогу трансформувати цілі і зміст підготовки майбутніх учителів інформатики до професійної орієнтації школярів на ІТ-спеціальності у суб'єктивні надбання студентів, які можна об'єктивно виміряти та оцінити, що є суттєвим в контексті нашого дослідження [4].

Вважаємо за необхідне в процесі підготовки майбутнього вчителя інформатики до профорієнтаційної роботи зі школярами на ІТ-спеціальності орієнтуватися на особистість студента як на мету, суб'єкт, результат і головний критерій ефективності й результативності такої підготовки [5]. Отже, до основоположних підходів відносимо особистісно-орієнтований підхід, який широко підтримується педагогічною спільнотою та знайшов глибоке відображення у психолого-педагогічних дослідженнях.

Педагогічну діяльність зі створення оптимальних умов для розвитку здібностей студентів, формування в них самостійності, здатності до самоосвіти, самореалізації, для розвитку їх духовного начала визначають як особистісно-орієнтоване навчання. Особистісно-орієнтоване навчання виходить із визнання індивідуальності, самотності, самоцінності кожної людини, що вимагає забезпечення розвитку і саморозвитку особистості студента, виходячи із виявлення його індивідуального неповторного суб'єктивного досвіду, здібностей, інтересів, ціннісних орієнтацій, можливостей реалізувати себе в пізнанні, навчальній діяльності, поведінці [6]. У підготовці фахівців особистісно-орієнтований підхід сприяє створенню умов для формування та прояву саме тих якостей особистості студента, які допомагають розвитку його мислення, інтелекту, становленню його творчих та комунікативних здібностей, виробленню навичок самоосвіти, саморозвитку, що є для них вкрай необхідним для здійснення в майбутньому профорієнтаційної роботи зі школярами [7].

Особистісно-орієнтоване навчання передбачає організацію інтенсивної самостійної та творчої діяльності студентів, що сприятиме формуванню

особистості майбутнього вчителя інформатики, здатної до самостійного пошуку та відкриття нових знань, цінностей, способів творчої професійної діяльності, спрямованої на розв'язання пізнавальних, життєво- і професійно важливих проблем [7]. Вказані якості є невід'ємними у готовності майбутніх учителів інформатики до професійної орієнтації школярів на ІТ-спеціальності. З іншого боку, впровадження особистісно-орієнтованого навчання передбачає таку підготовку майбутнього вчителя інформатики до професійної орієнтації школярів на ІТ-спеціальності, яка поєднає їх фундаментальну психолого-педагогічну і методичну підготовку та ґрунтовну підготовку з предметно-зорієнтованих інформатичних дисциплін, що, в свою чергу, буде спрямовуватися на формування у студентів власних вмінь організації особистісно-орієнтованого навчального процесу, розвиток в них гуманістичного мислення [8].

Отже, особистісно-орієнтований підхід сприятиме становленню і вдосконаленню особистості майбутнього учителя інформатики, яка самостійно формує власний досвід, прагне активно реалізувати свої можливості, здатна до усвідомленого та обґрунтованого вибору рішень у різних професійних ситуаціях.

Одним із найбільш вагомих в контексті нашого дослідження є аксіологічний (ціннісний) підхід, який ґрунтується на аксіології - філософському вченні про моральні, етичні, культурні цінності як смислоутворюючі основи людського буття, що визначають напрями й мотивованість життя, діяльності, вчинків людей [9]. Аксіологічний підхід виходить з того, що цінностями є не тільки явища та їх властивості і предмети, необхідні людям для задоволення їх потреб, а й ідеї, спонукання у вигляді норм та ідеалів суспільства. В широкому розумінні, аксіологічний підхід в педагогіці вищої школи дозволяє розв'язувати завдання гуманізації суспільства, оскільки передбачає передусім виховання гуманістичного типу особистості студента.

Аксіологічний підхід відіграє особливу роль у підготовці студентів-майбутніх педагогів до профорієнтаційної роботи зі школярами на ІТ-спеціальності через необхідність засвоєння ними високої соціальної та особистісної значущості проблеми успішного професійного самовизначення випускників шкіл в сфері ІТ-спеціальностей. З точки зору педагогіки, ціннісні орієнтації особистості є однією з головних характеристик особистості,

а їх розвиток — основним завданням навчання та виховання. Цінності, як зазначають психологи, є складним соціально-психологічним утворенням, у якому поєднуються цільова і мотиваційна спрямованість орієнтацій. Аксиологізація підготовки майбутніх вчителів інформатики до професійної орієнтації школярів на ІТ-спеціальності забезпечує перенесення акцентів із зовнішніх аспектів управління процесом формування знань, умінь і навичок студентів на внутрішні фактори активізації їх ціннісно-сислової сфери, самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності тощо [4].

Упровадження аксіологічного підходу передбачає спрямованість змісту професійної підготовки майбутніх вчителів інформатики на формування в них цінностей орієнтацій, необхідних для професійної педагогічної діяльності (зокрема, для профорієнтаційної роботи зі школярами на ІТ-спеціальності). Набута система ціннісних орієнтацій задасть загальну спрямованість професійним інтересам і прагненням особистості, вибудує ієрархію її індивідуальних переваг, мотиваційну програму професійної діяльності і, таким чином, забезпечить готовність майбутнього учителя інформатики до роботи з професійної орієнтації школярів на ІТ-спеціальності у загальноосвітніх навчальних закладах.

Одним із основоположних щодо підготовки майбутніх учителів інформатики до профорієнтаційної роботи зі школярами є діяльнісний підхід, який визнано вченими провідною методологією сучасної теорії навчання. Впровадження діяльнісного підходу передбачає спрямування педагогічного процесу на те, щоб організувати діяльність суб'єкта, в якій він був би активним суб'єктом пізнання, праці, спілкування, свого розвитку завдяки чому відбуватиметься свідоме, міцне засвоєння ним певного досвіду [6]. Застосування діяльнісного підходу забезпечується вивченням певної активності щодо структурних елементів діяльності, серед яких мотиви, мета, суб'єкт, предмет, процес, засоби, умови, результат та ін. Підґрунтям діяльнісного підходу є визначення діяльності основою, засобом і вирішальною умовою розвитку особистості та врахування єдності викладання й учіння, які функціонують у нероздільній цілісності, взаємозв'язках і взаємовпливах [4].

Підготовка майбутніх учителів інформатики до професійної орієнтації школярів на ІТ-спеціальності на засадах діяльнісного підходу вимагатиме докладання спеціальних зусиль, спрямованих на відбір і організацію діяльності

студентів, на активізацію і переведення їх у позицію суб'єкта пізнання, спілкування, праці. Таким чином, це дозволить сформувати в майбутніх учителів інформатики студентів уміння обирати мету, планувати діяльність, організовувати, виконувати, регулювати, контролювати її, аналізувати, оцінювати і коригувати власну діяльність. Такі уміння постають особливо значущими щодо підготовки майбутніх до учителів інформатики до професійної орієнтації школярів на ІТ-спеціальності.

Опора на акмеологічний підхід у підготовці майбутніх учителів до професійної орієнтації школярів на ІТ-спеціальності виходить із загальних широких можливостей акмеології щодо з'ясування індивідуально-психологічних особливостей розвитку людини на різних ступенях зрілості та в період акме; виявлення відмінних ознак, які повинні бути розвинуті в особистості, зокрема, в юності, що дозволило б їй успішно проявити себе на етапі зрілості; дослідження шляхів самореалізації та розкриття її творчого потенціалу майбутніх учителів інформатики; аналізу процесу самовдосконалення та формування професійної майстерності; з'ясування механізмів і результатів впливів макро-, мезо-, мікросоціумів та інших умов на людину в період її підготовки до власного «акме» та впродовж нього; розробки стратегій організації життя людини, які б дали їй можливість всебічно й оптимально самореалізовуватися; удосконалення людської особистості, надання допомоги їй у досягненні вершин фізичного, духовно-морального та професійного розвитку; вивчення можливостей продовження акме-періоду в професійному житті людини [10].

Акмеологічний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів спрямовується на вдосконалення і корекцію професійної діяльності, забезпечує керування індивідуально-професійним розвитком майбутнього вчителя, орієнтує студентів на постійне самовдосконалення і здатність до самореалізації, саморегуляції і самоорганізації.

Вагомість акмеологічного підходу в контексті підготовки майбутніх учителів інформатики на пряму пов'язана із особливостями їх подальшої роботи з професійної орієнтації школярів на ІТ-спеціальності, яка вимагає свідомого прагнення до професійного зростання у вказаному напрямі.

За умов акмеологічного підходу у професійній підготовці студент оволодіє знаннями й технологіями, які дадуть йому можливість успішно

реалізуватися в різних сферах діяльності, і, перш за все, у вибраній педагогічній професії [11]. Спираючись на прагнення до досконалості, як на фундаментальний мотивом кожної особистості, акмеологічний підхід посилює професійну мотивацію майбутніх учителів, стимулює розвиток їх творчого потенціалу, дає можливість виявляти та використовувати ресурси особистості для досягнення успіху в професійній діяльності.

Системний підхід є перспективним напрямом розвитку наукового пізнання об'єктів зі складною природою. Системний підхід можна віднести до загальнонаукових підходів, який широко використовується у педагогічних дослідженнях та орієнтує розглядати об'єкти, процеси чи явища, що вивчаються, як системи із певною побудовою і законами функціонування. Сутність системного підходу полягає в тому, що відносно самостійні компоненти розглядаються не ізольовано, а у взаємозв'язку та у динаміці. Перевагою системного підходу є можливість виявити інтегративні системні якості і якісні характеристики, які відсутні в окремих елементах — складових системи.

Системний підхід, на думку вчених, є важливою теоретичною передумовою дослідження питань наукової організації навчального процесу у вищій педагогічній школі, оскільки передбачає забезпечення формування особистості студента в її цілісності, інтегрування всіх механізмів і зв'язків, що необхідні для ефективного формування майбутнього вчителя. Системний підхід до аналізу сутності професійної підготовки майбутніх учителів інформатики зумовлює єдність всіх компонентів цього процесу. Саме системний підхід до підготовки майбутніх учителів інформатики до профорієнтаційної роботи зі школярами на ІТ-спеціальності дозволяє розробити цілісну модель такої підготовки, виявити її елементи, компоненти, їх зв'язки і відношення, системоутворюючі фактори та умови функціонування у статичному і динамічному аспектах.

Комплексне використання розглянутих методологічних підходів у їх взаємозв'язку та взаємодії є основою для реалізації синергетичного підходу у підготовці майбутніх вчителів інформатики до професійної орієнтації школярів на ІТ-спеціальності.

Синергетика – новий фундаментальний міждисциплінарний напрям наукових досліджень, що ґрунтується на науково-філософському принципі, що розглядає світ як комплексну самоорганізовану систему, і зумовлений

розвитком теорії самоорганізації (синергетики). Синергетика вивчає закономірності й принципи, що лежать в основі процесів самоорганізації в системах різної природи: фізичних, хімічних, біологічних, технічних, соціальних та ін. [12].

Сутність синергетичного підходу в педагогіці полягає в дослідженні процесів самоорганізації та становлення нових упорядкованих педагогічних процесів певний через спеціально продуманий і змодельований педагогічний вплив. У такому разі професійні рішення та дії суб'єктів визначаються не лише знаннями педагогічних закономірностей, сформованими вміннями і навичками, змістом і результатами аналітико-синтетичної діяльності, а й через розуміння власних психічних процесів, аналіз особливостей власного стилю роботи, власного «Я». За синергетичним підходом особистісний розвиток майбутнього педагога уявляється процесом, що супроводжується суперечностями, які зумовлюють трансформацію в нього ціннісних орієнтацій, самопізнавальну і самовиховну активність [4].

Доцільність впровадження синергетичного підходу у підготовці майбутніх учителів інформатики до професійної орієнтації школярів на ІТ-спеціальності обумовлюється необхідністю активізації формування відповідних особистісних якостей студентів, актуалізації їх професійного розвитку, розкриття їх творчого потенціалу у зазначеному напрямі професійної педагогічної діяльності. Запровадження засад синергетики забезпечує формування у студентів-майбутніх педагогів здатності до самоорганізації та самовдосконалення, яка є суттєвою для успішності здійснення профорієнтаційної роботи зі школярами на ІТ-спеціальності. Синергетичний підхід у підготовці майбутніх вчителів інформатики до вказаної складової професійної педагогічної діяльності реалізується через домінування у навчальній діяльності студентів самоосвіти, самоорганізації, самоврядування завдяки стимулюючому впливу на суб'єктів для їх саморозкриття і саморозвитку, у тому числі, у співробітництві із іншими учасниками навчально-виховного процесу [13]. З позицій синергетичного підходу підготовка майбутніх учителів інформатики до професійної орієнтації школярів на ІТ-спеціальності має бути побудована на основі обов'язкового використання нестандартних форм та методів такої підготовки. Зауважимо, що сама по собі професійна орієнтація школярів на ІТ-спеціальності має ознаки системи,

що саморозвивається: потребує відкритості до нової інформації, є нелінійною та багатоваріантною, виявляється когерентною (її системні властивості не є простою сукупністю властивостей окремих елементів).

Висновки. Таким чином, у ракурсі нашого дослідження, розглядаючи підготовку майбутніх вчителів інформатики до професійної орієнтації школярів на ІТ-спеціальності, виокремлюємо в якості основоположних та поєднуємо особистісно-зорієнтований, компетентнісний, аксіологічний, акмеологічний, діяльнісний, системний та синергетичний підходи. Представлені методологічні підходи уможливають всебічне і системне вивчення основних компонентів процесу підготовки майбутніх вчителів інформатики до професійної орієнтації школярів на ІТ-спеціальності в закладах вищої педагогічної освіти.

Література

1. Наукові підходи до педагогічних досліджень : колективна монографія / за заг. ред. В. І. Лозової. – Х. : Вид-во Віровець А. П. «Апостроф», 2012. – 348 с.
2. Черчик Л. М. Методологія наукових досліджень. Електронний посібник з дисципліни [Електронний ресурс] / Л. М. Черчик. – Режим доступу : <http://elib.lutsk-ntu.com.ua/book/fb/pesp/2012/12-31/page7.html>
3. Проект стандарту вищої освіти. 014.09 Середня освіта (Інформатика) (бакалавр) [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу : <http://mon.gov.ua/activity/education/reforma-osviti/naukovo-metodichna-rada-ministerstva/proekti-standartiv-vishhoji-osviti.html>.
4. Основи дидактики : навчальний посібник / В. М. Чайка. – Київ : Академвидав, 2011. – 238 с.
5. Коджаспирова Г. М. Педагогіка : учебник / Г. М. Коджаспирова. – М. : КНОРУС, 2010. – 744 с.
6. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навчальний посібник / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – 2-е вид., випр. і доп. / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Харків : «ОВС», 2002. – 375 с.
7. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное образование в современной жизни / И. С. Якиманская. – М., 2000. – 96 с.
8. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підручник / С. О. Сисоєва. – К. : Міленіум, 2006. – 344 с.
9. Подольська Є. А. Філософія. Підручник / Є. А. Подольська. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 704 с.

10. Пальчевський С. С. Акмеологія – поклик майбутнього / С. С. Пальчевський // Акмеологія в Україні: наукове видання. – 2010. – № 1. – С. 7–14.

11. Деркач А. А. Акмеология – наука о путях достижения вершин профессионализма / А. А. Деркач, Н. В. Кузьмина. – М., 1993. – 267 с.

12. Романишина О. Я. Філософські і методологічні засади формування професійної ідентичності майбутніх учителів / О. Я. Романишина // Наукові записки Чернівецького університету. Серія: Педагогіка і психологія. – 2015. – Вип. 767. – С. 169–175.

13. Рідкодубська А. А. Синергетичний підхід у підготовці до професійної мобільності майбутніх фахівців // Фізико-математична освіта : науковий журнал. – 2017. – Випуск 1(11). – С. 93–96.